

tere forhold mellem arbejdsgivere og ansatte.

Er det en overvurdering af afholdsbevægelsens betydning at ville gøre den (med)ansvarlig for reformismens gennemslag i den danske arbejderbevægelse, er det på den anden side en grov undervurdering at ville reducere den til blot at være en småborgerlig disciplineringsagent. Det betyder ikke, at disciplineringsaspektet er uinteressant, tværtimod er det et meget spændende og væsentligt aspekt at få med i studiet, ikke blot af afholdsbevægelsen, men også af de øvrige folkelige bevægelser.

Men for det første er disciplineringsbegrebet alt for komplekst og abstrakt et begreb til at kunne anvendes på en så simpel og håndfast måde, som Porskær Poulsen her gør det, og for det andet er afholdsbevægelsens betydning langt fra udtømt med disciplineringsaspektet alene.

Afholdsbevægelsens betydning ligger først og fremmest i, at den var den første brede folkelige bevægelse, der var i stand til at organisere de sociale lag, ingen af de øvrige religiøse og folkelige bevægelser for alvor havde kunnet vinde tilslutning blandt. Heri og i det forhold, at bevægelsen i kraft af sit stærke sociale engagement var med til at øge disse samfundsgruppers forståelse for de sociale og øko-

nomiske vilkår, de levede under, lå et samfundsforandrende potentiale, der stod i modsætning til bevægelsens formulerede ideologi, og som gør den til et spændende led i hele det 19. århundredes demokratiseringsproces.

Det er Porskær Poulsens fortjeneste at have peget på et nyt og spændende forskningsområde. Har vores kommentar end været kritisk, er det blot et resultat af bestræbelserne på at indkredse nogle problemstillinger inden for dette område. Det er givet, at det ville være spændende at få undersøgt samarbejdet og forholdet mellem arbejder- og afholdsbevægelsen nærmere. Såvel landets afholdsforeninger som byernes afholdslojer fortjener en grundig udforskning, og der er her en oplagt mulighed for at drive sammenlignende studier med de øvrige nordiske lande, hvor afholdsbevægelsen er helt anderledes veludforsket. Man behøver blot at pege på spørgsmålet om, hvorfor den danske afholdsbevægelse i årene efter 1. verdenskrig så hurtigt svinder ind, og i modsætning til afholdsbevægelsen i de øvrige nordiske lande mister næsten enhver politisk indflydelse. Der er nok af problemer at tage fat på, og det er vort håb, at denne debat kan være med til at sætte skub i forskningen i afholdsbevægelsens historie.

Bidrag til Den danske skoles Historie (fortsat)

Af Ning de Coninck-Smith

I Fortid og Nutid (bd.32, hft.3, 1985) anmeldte jeg Unge Pædagogers genudgivelse af Joakim Larsens 3-bindsværk om den danske Folkeskoles historie fra 1536-1898, skrevet i årene 1893-1916. Som nævnt i anmeldelsen skulle genudgivelsen følges op af en antologi om Folkeskolens historie fra 1898-1984, skre-

vet af personer med interesse i folkeskolens historie i det 20. århundrede.

I forsommeren 85 kom så antologien »Bidrag til den danske skoles Historie, 1898-1984¹«, der udover en indledning skrevet af redaktørerne Chresten Kruchov, Kirsten Larsen, Ellen Nørgaard og Grethe Persson

1. Bidrag til Den danske skoles Historie bind. 4, 1898-1984. Red. Chresten Kruchov, Kirsten Larsen, Grethe Persson og Ellen Nørgaard, Unge Pædagogers Forlag 1985.

indeholder seks forskellige bidrag til forståelsen af skolens historie i dette århundrede samt to korte oversigter over skolelovene og udviklingen i antallet af elever og skoler i det 20. århundrede.

I indledningen gives dels en begrundelse for antologiens forskellige temaer dels et kort rids af udviklingen i befolkningens erhvervs- og levevilkår og de politiske partiers skiftende holdninger til skolen. Herudover bringes følgende indlæg:

Grethe Persson skriver om *børns vilkår i og uden for skolen* med ønsket om at belyse betydningen af arbejde, bolig, ernæring og de sociale forhold i øvrigt for børnenes tilpasningsmuligheder. Hun viser også hvordan skolen igennem det sidste århundrede har søgt at »takle« de tilpasningsvanskelige børn fra opdragelse hjem til specialklasser og konkluderer, at det ikke er tilstrækkelig at sætte ind overfor børns psykiske problemer, men at man også i højere grad må være opmærksom på børns fysiske vilkår.

Ellen Nørgaard beskriver *skolebyggeriet fra 1900-1980* set i lyset af befolkningens levevilkår, erhvervsammensætning, og de pædagogiske og skolehygiejniske udviklinger. Vægten lægges på sammenhængen mellem centraliseringen af skolevæsenet fra sidst i 30'erne – begrundet i ønsket om opdragelse af en mere fleksibel og mobil arbejdskraft – og de omkostninger det har haft. Skolen er ikke længere en »naturlig del« af børnenes dagligdag – tæt ved hjem og venner – men et fremmed og uoverskueligt sted. Derved er planlægningen af skolebyggeriet med til at fremme opsplitningen af de sociale relationer og følelsen hos børnene af fremmedgørelse og af altid at være den lille.

Henrik Windinge behandler *folkeskolens udviklingsmuligheder og den økonomiske politik* centreret omkring påvisningen af kommunernes stadig større indflydelse siden 1958, hvilket har fremmet udviklingen af et meget forskelligartet skolevæsen. Forfatteren ender med at konkludere, at det idag i stadig højere grad er de økonomiske spareplaner, der er bestemmende for skolens udvikling end pædagogiske overvejelser.

I Chresten Kruchovs artikel om *Socialdemo-*

kratiet og folkeskolen påvises hvilken rolle skolen har spillet i den socialdemokratiske ligedspolitik. Arbejdet med indførelsen af den fri mellem fra 1937 og den gradvise udskydning af delingen af eleverne samt forlængelsen af den skolepligtige alder kan ifølge forfatteren alle henføres hertil.

De kvindelige lærerinders kamp for opnåelse af ligestilling med mændene i uddannelses-, stillings-, og lønsammenhæng behandles af Kirsten Møller. Hun påviser hvordan denne »køns-kamp« kulminerede i perioden 1915-22. Resultatet blev godt nok ligeløn – på papiret – med funktionærloven af 1919, men reelt betød fastholdelsen af et såkaldt forsørgertillæg at de mandlige lærere fik mere løn i 20'erne og 30'erne.

Endelig behandler Niels Kryger, Kirsten Larsen, Kim Foss Hansen og Jette Bøndergaard *udviklingen inden for henholdsvis dansk-, matematik og orienteringsfaget*.

Redaktionen nævner i forordet at godt nok har man ladet sig inspirere af Joakim Larsen, men man har ikke ønsket at skrive skolehistorie sådan som han gjorde. Det er ikke ambitionen om at dække skolens historie i alle detaljer i hele det 20. århundrede, der har været styrende, derimod ønsket om at følge nogle forskellige temaer i løbet af en kortere eller længere del af perioden. De seks temaer er valgt fordi »de rammer nogle beskrivelsesniveauer, som vi har fundet væsentlige og interessante for 80'ernes debat om skolen« (s. 10). Alene denne begrundelse vidner om inspirationen fra Joakim Larsen og endnu tydeligere bliver det efter at have læst artiklerne, der alle er skrevet med det klare formål – som også var Joakim Larsens – at lære af historien.

Dette erklærede formål har indtil for relativt nyligt kunne skræmme enhver »seriøs« – historiker, og måske er det een af forklaringerne på, at der blandt de ni forfattere kun er een uddannet historiker. De resterende er alle personer, der som lærere, pædagoger eller psykologer har deres daglige arbejde i folkeskolen.

Ser man nærmere på de emner, der behandles i antologien kan man konstatere en forskydning væk fra den definition af skole-

historie, som fandtes hos Joakim Larsen og som har levet videre langt op i det 20. århundrede.

Skolens udvikling ses ikke længere kun som et produkt af de politiske forhandlinger på Christiansborg, af de pædagogiske strømninger – og »tidsånden«, som hos Joakim Larsen – men som et resultat af hele den samfundsmæssige udvikling, dvs. at også økonomiske, befolkningsmæssige og erhvervmæssige forhold inddrages.

Og som en nyudvikling inden for skolehistorien forsøger man at komme tættere på de børn, som det hele jo handler om, bl.a. gennem undersøgelse af det fysiske miljø og børns levevilkår.

Disse nyudviklinger indenfor skole- og barndomshistorien har indtil for nylig ikke haft særlig stor indflydelse på den danske skolehistorie. I Frankrig, Vesttyskland, England og Sverige har man derimod længe arbejdet med skolehistorie på denne måde. Men det kan undre, at den »empiriske fantasi«, som udenlandske forskere har udfoldet med hensyn til brug af andre kildetyper end de traditionelle – dvs. lovgivningsmateriale, statistik og fremstillinger – ikke har sat sit præg på værket. Hvorfor har man ikke i højere grad inddraget erindringer, interviews, fotos og film? Netop for det 20. århundredes barndoms- og skolehistorie ville dette være helt naturligt.

Selvom emnevalget og tilgangen hertil må betragtes som tegn på en positiv udvikling indenfor den danske skolehistorie, kan man kun beklage at redaktionen har fravalgt emner, som pædagogikkens historie og studiet af læreprocesserne (s. 11). Begrundelserne herfor er, at der allerede findes en del fremstillinger

af pædagogikkens historie og at det først er i 70'erne at man er begyndt at forske i læreprocesserne (s.st.).

Disse to emner berører nemlig nogle af de spørgsmål, som det indtil videre har vist sig vanskeligt at løse inden for den moderne materialistisk funderede skole- og barndomshistorie, nemlig for det første hvilken forbindelse er der mellem den samfundsmæssige udvikling og skolens praksis? Og for det andet hvordan opleves skolen af eleverne? Hvordan analyserer man disse forhold især for de lidt ældre perioder, hvor det ikke er muligt at foretage observationer og hvor kildematerialet til børnenes egne oplevelser er meget begrænset?

Fravalget af netop disse to emner har efter min mening den konsekvens, at der gennem antologien tegnes et billede af især de politiske og økonomiske intentioner med skolen i Danmark i det 20. århundrede. Men hvordan disse intentioner blev realiseret og oplevet af børn og voksne, står der ikke så meget om.

Som »rigtig« historiker vil jeg til sidst lidt pedantisk beklage at der til flere af artiklerne er et dårligt noteapparat – eller slet intet, samt at man ikke i højere grad har kommenteret det statistiske materiale, der bringes i bogens sidste afsnit.

Det er som bekendt så let at kritisere – meget sværere at gøre det selv. Og hvis man holder bidragene i denne bog op mod hvad der ellers er skrevet om det 20. århundredes danske folkeskole – og det er ikke særlig meget – så synes jeg det er godt at andre har taget den handske op, som Joakim Larsen kastede for snart 100 år siden. Lad os da håbe at endnu flere – også gerne historikere – vil gøre det samme.